

Грубов В. М.

Доктор політичних наук, професор кафедри філософських та соціальних наук Київського національного торговельно-економічного університету.

ТЕРОРИСТИЧНИЙ ІНТЕРНАЦІОНАЛ У ДІЇ: ЗАЛАШТУНКИ ВЕЛИКОЇ ПОЛІТИКИ

Аналізуються існуючі і майбутні ризики провідних акторів світової політики щодо використання ресурсу міжнародного тероризму для зміни сучасного світопорядку.

Ключові слова: міжнародний тероризм, світопорядок, національні інтереси, конфлікт.

Міжнародний тероризм як нова глобальна загроза постав перед світовою спільнотою не водночас з відомими подіями у США 11 вересня 2001 року. Як будь-яке суспільно-політичне явище, він формувався і визрівав як у країнах Європи, так і в інших куточках світу. Вересневий акт став лише сигналом, що у світове коло традиційних гравців світової політики увірвалася нова сила, яка не підпорядкована жодному уряду і має власне бачення світоустрою. Але за зовнішньою картиною цього явища не слід не помічати тасмних пружин і механізмів, які стимулюють його до життя. Головною причиною феномену тероризму стали подвійні стандарти світової політики, де правда перемішується з міфом, а підчас і з відвертою брехнею. Особливо яскраво це проявилось у 90-х роках минулого століття, коли Захід присвоїв собі монопольне право на силові сценарії у вирішенні внутрішньополітичних протистоянь. Конфлікт в Югославії був вичерпаний за допомогою не лише військової сили США, НАТО і ресурсу дипломатії, але й інструментарію асиметричних дій проти законної влади, яким став тероризм. Саме Югославська криза показала життєздатність сценарію зміни влади в окремо взятій країні силою терористичних угруповань, а згодом введення у публічну політику їх лідерів.

Терор і тероризм в історії людства явища не нові, вони конкретно-історичні. Про це свідчать численні праці вітчизняних фахівців [1]. Так українській дослідник В. Остроухов у «Філософському аналізі морально-світоглядних мотивацій насильства і терору» стверджує, що відліком появи «системного» тероризму слід вважати другу половину

XIX століття. У цей час історія багатьох країн і цілих регіонів побачила справжні прояви терору і тероризму: Росія, Ірландія, Македонія, Сербія, Туреччина, Вірменія тощо [2, с. 306–308]. З часом актуалізація цієї проблеми у системі міжнародних відносин спонукала науковців подивитися на тероризм не тільки як на найрадикальніший спосіб боротьби з владою, але й як ресурс світової політики. Реновації поглядів сприяв зростаючий обсяг інформації, яка носила закритий характер, але за певних обставин була оприлюднена у засобах масової інформації. Для експертної спільноти це стало підставою зробити декілька висновків. Перший, що окремі країни західної спільноти, незважаючи на антитерористичну риторичку, у досягненні своїх зовнішньополітичних цілей не відмовляються від ресурсу тероризму. У якості інструменту прихованої війни терористичні угруповання можуть бути мобілізовані для боротьби як з найнебезпечнішими партнерами по діалогу, так і ворогами своїх союзників. Другий, що використовуючи гасло знищення міжнародного тероризму США скористаються ситуацією, що склалася у досягненні власних геополітичних і гео економічних цілей. В першу чергу це стосується наміру Америки закріпитися у районах де розташовані головні маршрути транспортування вуглеводної сировини. На це небезпідставно вказує дослідник К. Утельбаев у статті «Глобалізація, тероризм і релігійний екстремизм» [3, с. 160].

Події останніх часів лише загострили терористичну тематику і підтвердили негативні прогнози у цій сфері світової політики. Свідченням цього стали уроки і наслідки арабської весни і матеріали співробітника Агентства національної безпеки США Едварда Сноудена, які він встиг оприлюднити у ЗМІ. Виходячи з цього, мета статті полягає у тому, щоб показати сучасний світовий тероризм не як закриту, а як відкриту систему, у життєдіяльності якої зацікавлені не тільки лідери терористичного руху, але й окремі країни світової спільноти, які готові до латентного використання цього ресурсу у своїх зовнішньополітичних стратегіях.

У перекладі з латинської термін «терор» означає страх, залякування. У XX столітті терор у термінологічному значенні почали пов'язувати з діяльністю правлячих режимів щодо політичних опонентів, опозиції, певної частки населення, окремих громадян. Тероризм став асоціюватися з «політикою і практикою залякування політичних противників, що відображається у фізичному насиллі аж до знищення» [4, с. 796]. Сучасний тероризм визначається як прагнення певних угруповань (сил) шляхом тиску на конституційну владу країни досягти політичної або

будь-якої ідеологічної, соціальної, воєнної мети за допомогою насильницьких методів боротьби: організації вибухів, захоплення заручників, вбивств політичних і громадських діячів, руйнування об'єктів цивільного і військового призначення та відкритої збройної боротьби.

XXI століття у таку практику вирішення внутрішньополітичних проблем між політичними опонентами привнесло дещо нове — принцип екстериторіальності. У новій глобальній грі за світове лідерство стратегія зовнішнього втручання і підтримання перманентних конфліктів, де використовуються терористичні угруповання, зберігає свою політичну цінність. З одного боку, ця стратегія підтримує баланс «війни і миру», а з другого — відволікає значні матеріальні, фінансові і людські ресурси потенційних противників. «Цілком очевидно, — пише А. Ніколаєв, — що закони конкуренції, очевидне і приховане прагнення країн до регіонального і світового лідерства, а також бажання скористатися труднощами і невизначеністю на території, яка має важливе стратегічне значення чи на якій розташовані великі природні і виробничі цінності, стимулювали і будуть підштовхувати терористичні війни» [5].

Уроки арабської весни і подій в Сирії показали, що внутрішня опозиція та її лідери насправді можуть бути суто бутафорними фігурами, але завдяки підтримці зовні політичними, фінансовими і збройними ресурсами вони можуть стати альтернативою чинній владі.

Отже зміна політичного ландшафту Північної Африки і Близького Сходу, яка в останні три роки відбувається під гучними гаслами, як то «захисту прав людини», «боротьби з тираном», «опору авторитарному режимові» тощо, є відображенням інтересів зовні. Ці гасла лише фон реалізації стратегічних задумів головних гравців світової політики, за якими, як це не парадоксально звучить, тероризму відведена роль ресурсу, який може бути використаний у будь-який зручний час. Спробуємо це питання проаналізувати поза штампами впливових ЗМІ і PR-акцій, які тим чи іншими чином лише маскують дійсні цілі зовнішньополітичних стратегій країн-лідерів.

Тут є декілька ключових проблем. Першу проблему визначає дискусія навколо самого терміну «тероризм», другу — притягнення феномену тероризму до конкретних країн ісламського світу.

Проблема перша. Ґрунтовності розмові щодо цієї проблеми може надати огляд позицій провідних акторів світової політики. Зазначимо, що про якусь консолідовану позицію сторін тут не йдеться. Головна причина — у недовірі один до одного через відмінності зовнішньополітичних стратегій і історичні особливості взаємовідносин. Наприклад,

під час югославської кризи «Визвольну армію Косово» Сполучені Штати Америки і країни НАТО визнали як політичну силу, яка стоїть на чолі національно-визвольного руху і з якою можна і потрібно вести політичний діалог. Росія і деякі країни Європи побачили у цьому утворенні терористичну організацію, діяльність якої націлена на повалення чинної влади. Афганський «Талібан» отримував фінансову, воєнно-технічну і політичну підтримку з боку Сполучених Штатів Америки, доки воював з контингентом радянських військ і турбував південні кордони СНД. Надавши притулок «Аль-Каїді», «Талібан» водночас став ворогом США і зазнав удару від колишнього хрещеного батька.

В ісламському світі Ізраїль вважається найгіршим терористичним утворенням, але водночас—це стратегічний союзник Сполучених Штатів Америки на Близькому Сході. На стратегічну дружбу між Сполученими Штатами та Ізраїлем не впливають ні рішення Ради Безпеки ООН, ні Парламентської Асамблеї Ради Європи (ПАРЄ). У документі № 9421 «Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи про ситуацію на Близькому Сході» дії Ізраїлю щодо Палестини ПАРЄ назвала відверто терористичними, що не відповідають нормам міжнародного права. Але це не дає підстави європейським політикам перестати вважати Ізраїль єдиною демократичною державою у регіоні. Яскраво це продемонструвала канцлер Німеччини А. Меркель під час виборчої компанії до Бундестагу у вересні 2013 року.

Така позиція сторін політичного діалогу щодо підтримки певних організацій, сил і держав породила неабияку поліфонію щодо визначення самого терміну «тероризм». Наприклад, США дотримуються позиції, що тероризм—це «загроза (використання) впливу з політичними цілями індивідуально чи в групах або іншої активності проти чинної урядової влади, коли такі акції спрямовані на те, щоб приголомшити чи залякати більше певну групу, ніж безпосередньо жертви». Великобританія визначає тероризм як «використання впливу для досягнення політичних результатів і має на увазі будь-який вплив з метою встановлення стану страху в публічному чи будь-якому секторі держави», Росія вважає, що тероризм—це «примус з боку окремих груп, які втратили зв'язок з масами і які перебувають в опозиції до широких мас» [6].

В ООН питання визначення терміну тероризму виглядає ще більш складним. Адже це не тільки площадка для обміну думками, але й політико-дипломатичне протистояння коаліцій держав по певним міжнародним проблемам. Єдине, на що спромоглася ООН—це згода країн-членів щодо розробки проекту конвенції боротьби з терориз-

мом. Складність цього завдання полягає у тому, що авторам документу до проблеми тероризму необхідно підійти з точки зору міжнародного права і принципів ООН. Тобто йдеться про збереження першооснов миропорядку і проведення чіткої грані між тероризмом і правом народів на боротьбу за незалежність. Першою спробою розв'язати це завдання можна вважати пропозицію «Ради мудреців», яка почала працювати при ООН. За версією мудреців, тероризм треба розглядати як «напад на цивільних осіб з метою примусити владу змінити політику» [7].

Заслугою ООН у цій справі можна вважати прийняту у листопаді 2001 року Генеральною Асамблеєю резолюцію, яка включає низку заходів щодо запобігання міжнародному тероризму. У документі окремо зазначено про необхідність «утримання всіх держав від фінансування, заохочення, підготовки чи надання якої-небудь підтримки терористичній діяльності та необхідності ратифікувати всі наявні міжнародні конвенції для боротьби з тероризмом» [8, с. 18]. 2001–2003 стали роками масового (у межах світової спільноти) прийняття національних законодавчих актів щодо боротьби з тероризмом. Лідерами правової гонки стали країни Європи та Північної Америки. Узагальнений погляд на прийняті акти дає підстави виділити деякі особливості і напрями антитерористичної діяльності.

По-перше, на національному рівні кожна країна визначила термін «тероризм» і дії, що підпадають у поле закону.

По-друге, національна феміда стала більш суворою щодо покарань учасників терористичної діяльності. Наприклад, законодавство Кіпру передбачає довічне ув'язнення і штраф до 3 млн дол. США.

По-третє, спецслужбам рекомендовано здійснювати координацію дій як у межах країни, так і на міжнародному рівні в рамках чинних міжнародних домовленостей. Спецслужби отримали додаткові права. Наприклад, спецслужби США, Франції, Німеччини і РФ отримали дозвіл на прослуховування розмов можливих екстремістів та осіб, яких підозрюють у зв'язках з ними.

По-четверте, у межах законодавчого поля складено перелік екстремістських і терористичних організацій, які діють у країнах та координують свої дії з міжнародним терористичним інтернаціоналом. Наприклад, в Індії цей список налічує 23 організації, в Сполучених Штатах Америки — більше 60 організацій [9, с. 10–11].

Але, як свідчить політична практика, формалізація списку терористичних організацій — справа не проста. Тут проглядається подвійний стандарт, продиктований національними інтересами і зовнішньополі-

тичними цілями країн-лідерів (згадаймо давнє прислів'я: «вороги моїх ворогів – мої друзі»). Отже ті чи інші структури, присутні у цих списках, водночас можуть бути віднесені і до терористичних, і до борців за свободу. З одного боку, їх можуть переслідувати, а з другого, підтримувати. Тактика підтримки таких угруповань набула досконалих форм ще за часів протистояння СРСР і США у часи холодної війни 50–70-х років минулого століття. І, хоча з тих часів світ надто змінився, світова політика побудована таким чином, що країни-лідери будь-яке питання можуть вирішувати не відкрито, а через своїх союзників і друзів, на яких вони мають вплив. Така лінія поведінки відображає відому стратегію непрямих дій, яку детально описав британській військовий історик Дж. Кінгстон-Маклорі [10].

Друга проблема пов'язана з феноменом тероризму в ісламському світі. Аналітики стверджують, що зміцненню терористичного руху у країнах, що відносяться до цього віросповідання, сприяло декілька факторів. По-перше, більшість цих країн традиційно зорієнтовані на постулати ісламського фундаменталізму [11, с. 26–28], який в умовах наступу західного способу життя проявляє свої крайні реакції. Поширення войовничого фундаменталізму — це своєрідна форма захисту ісламської духовності, традицій, звичок і способу життя. Зміст головної ідеології протистояння двох світів дуже вдало визначив американський політолог Ф. Фукуяма. На його думку, «сьогоднішній конфлікт — це не зіткнення цивілізацій, оскільки йдеться про нерівні в своїх можливостях культурні зони. Те, що відбувається, схоже, швидше, на ар'єргардний бій тих, хто відчуває загрозу з боку модернізації і відповідно з боку її моральної складової — поваги до прав людини» [12].

Дійсно, права людини — це та цеглина, яка покладена в підвалини західної цивілізації, але в сенсі її розуміння на Заході вона руйнує історичну і політичну перспективу країн традиційної культури. Другим фактором є зовнішньополітична стратегія такої впливової країни ісламського світу, як Саудівська Аравія. Особливість її духовно-культурного життя визначає традиційний іслам. Як спосіб мислення і світорозуміння для всіх і кожного він стає дороговказом до кращого життя. Це означає, що завдяки релігійним канонам держава-нація виглядає як моноліт, як певна духовна єдність. Від монарха до пересічного громадянина сенс принципів ісламу є незмінним і абсолютним. Зрозуміло, що це надто контрастує з європейською традицією, де релігія — це лише форма свідомості, яка через доктринальні положення протестантизму і католицизму стимулює індивідуальний вибір особистості. Іслам цього не припус-

кає. На відміну від Європи, у Саудівській Аравії релігія підтримується владою і є неабияким ресурсом династії Саудів у збереженні своєї влади. Але чимале значення релігійному чиннику надається владою Саудівської Аравії у просуванні політичного проекту «Арабського халіфату». За стратегічним задумом це утворення повинно поглинути низку країн Близькосхідного регіону і Північної Африки, а його політичним і духовним центром має стати Ер-Ріяд.

У зовнішньополітичній стратегії Ер-Ріяда іслам вже давно перетворився на ресурс політики, який зрівнявся з важелями нафти. В руках режиму він став м'якою зброєю на зразок демократії Заходу. І цьому активно сприяє релігійний туризм у формі паломництва. Оскільки хадж повинен здійснити кожен правовірний мусульманин хоча б один раз у житті, то мільйони паломників, які щорічно приїжджають у святі міста, стають провідниками ціннісних орієнтирів нового звучання. У поєднанні з національно-духовним і культурними полем інтенції консерватизму створюють ситуацію когнітивного дисонансу, в умовах якого духовно не сформована особистість схиляється на бік більш впливової сторони. Це стало основою зміцнення позицій Саудівської Аравії серед країн, де сповідується іслам, як світового духовного центру.

Як показали події останніх 20 років, ісламський слід Ер-Ріяда проявив себе від Балкан, Північного Кавказу і Південно-східної Азії до Арабської весни і подій у Сирії. Способом, який забезпечив Ер-Ріяду свою присутність в цих регіонах, стало розповсюдження ісламського фундаменталізму, а інструментом втручання—терористичний рух як сила, що захищає справжній іслам. Зрозуміло, що США та їх партнерам по НАТО такі плани та таємні механізми зовнішньополітичної стратегії Ер-Ріяда відомі. Тут проглядається взаємна стратегічна вигода: Ер-Ріяд контролює надто непередбачуваний арабський світ, Білий Дім контролює Ер-Ріяд і зберігає ресурси Сполучених Штатів.

Отже така політична реальність постійно породжує небезпечне поєднання внутрішнього конфлікту із загрозою зовнішнього втручання. Небезпека такого дуалізму у тому, що він приховує сценарії силової боротьби, у якій тероризм проявляє себе не як поодиноке національне явище, а як організована інтернаціональна сила, в існуванні якої зацікавлено надто багато гравців. Це є свідченням того, що у міжнародній політиці завжди спрацьовує одна аксіома: у конфлікті двох завжди слід шукати третю сторону. Про те, що головною причиною феномену тероризму стали подвійні стандарти лідерів світової політики, де правда перемішується з міфом, а підчас і з відвертою брехнею свідчать, зокрема,

останні цинічні діяння керівництва Російської Федерації стосовно анексії Криму, організації і проведення терористичних акцій в східних і південних областях України.

Список використаних джерел:

1. Сучасний тероризм — причини прояви / Агаєв Н. А., Карпов М. О., Хміляр О. Ф., Єфімов В. В. — К.: «Молода нація», 2005. — 109 с.; Молочко Я. Сучасний тероризм: причини та прояви / Я. Молочко // Північні військові відомості — 2004. — 8–14 лютого; Токаревський В. Міжнародний тероризм: сучасний стан та перспективи протидії / В. Токаревський // К.: Стратегічна панорама. — 2003. — №1. — С. 85–92. та ін.
2. Остроухов В. В. Філософський аналіз морально-світоглядних мотивацій насильства і терору: Монографія / В. В. Остроухов. — К.: Інст. філософії ім. Г. С. Сковороди НАНУ, — 2001. — 386 с.
3. Утельбаєв К. Т. Глобалізація, тероризм и релігійний екстремизм / К. Т. Утельбаєв // Вестник АГТУ. — 2008. — №1. — С. 160–165.
4. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова / РАН. Институт русского языка им. В. В. Виноградова. — 4-е изд., дополненное. — М.: Азбуковник, 1999. — 944 с.
5. Николаев А. У нас терористическая война / А. Николаев // Независимое военное обозрение. — 2002. — № 40. — 15–21 ноября.
6. Mobile training team combating terrorism and illegal trafficking (2003) // Turkish general staff PFP Training center Ankara.
7. Кулябина В. Доклад высокой комиссии — «Совета мудрецов» с предложениями о реформе ООН В. Кулябина // Время Новостей. 2 декабря 2004 // <http://www.pircenter.org/data/publications/yki44-2004.html>.
8. Синицин А. ООН приняла резолюцию по борьбе с тероризмом / А. Синицин // Зарубежное военное обозрение. — 2002. — № 12. — С. 18.
9. Соловьев А. Законы о борьбе с тероризмом в иностранных государствах / А. Соловьев // Зарубежное военное обозрение. — 2002. — № 12. — С. 10–11.
10. Кінгстон-Маклори Дж. Глобальная стратегия / Дж. Кінгстон-Маклори. — М.: Воениздат, 1959. — 317 с.

-
11. Стратегія розвитку України: теорія і практика / За ред. О. С. Власюка. — К.: НІСД, 2002. — 864 с.
 12. Фукуяма Ф. Конфликт Ислама и модернизации / Ф. Фукуяма // День. — 2001. — 24 сентября.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2014.

Грубов В. М. Террористический интернационал в действии: закулисы большой политики

Анализируются существующие и будущие риски ведущих акторов мировой политики в использовании ресурса международного терроризма для изменения современного миропорядка.

Ключевые слова: международный терроризм, миропорядок, национальные интересы, конфликт.

Grubov V.M. Terrorist internationalism in acting: backstage of big policy

Is analysed current and future risks for policy in using of international terrorism resources in order to change the current world order.

Key words: international terrorism, national interests, world order, conflict.

© Грубов В. М., 2014